

דף שבועי

בס"ד

פרשת שמיני, תשפ"ו, מספר 1663

וַיִּזְדַּם אֶהָרֶן – האם אין מקום לרגש? יוסף פריאל

אהרון: "וַיִּבְכוּ אֶת אֶהָרֶן שְׁלֹשִׁים יוֹם כֹּל בַּיִת יִשְׂרָאֵל (במ' כ:כט), וכך במות משה: "וַיִּבְכוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם" (דב' לד:ח). גם אחרי הכחדת שבט בנימין בסיפור פילגש בגבעה כתוב: "וַיִּבְכוּ וַיֵּשְׁבוּ שָׁם לַפָּנִי ה' וַיִּצְמוּ בַיּוֹם הַהוּא עַד הָעֶרֶב" (ש' כ:כו). ובמלחמת צקלג, עת נשבו נשות דוד ולוחמיו מתואר: "וַיֵּשְׂא דָוִד וְהָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכוּ עַד אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כֹּחַ לִבְכוֹת" (שמ"א ל:ג), ואחרי מות שאול ויהונתן: "וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכוּ וַיִּצְמוּ עַד הָעֶרֶב עַל שְׂאוּל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל עִם ה' וְעַל בַּיִת יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בְּחָרֵב" (שמ"ב א:יב). אחרי הריגת אבנר על ידי יואב כתוב: "וַיֵּשְׂא הַמֶּלֶךְ אֶת קוֹלוֹ וַיִּבֶךְ אֶל קִבְרֵ אֲבִנָר וַיִּבְכוּ כָּל הָעָם" (שם ג:לב). ואחרי הריגת אמנון על ידי אבשלום: "וַיֵּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכוּ וְגַם הַמֶּלֶךְ וְכָל עֲבָדָיו בָּכוּ בְּכִי גָדוֹל מְאֹד" (שם יג:לו). אפילו במות אבשלום שמרד באביו, בכה דוד: "וַיַּעַל עַל עֲלִית הַשָּׁעַר וַיִּבֶךְ וְזֶה אָמַר בְּלִבָּתוֹ בְּנֵי אֲבִשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי אֲבִשָׁלוֹם מִי יִתֵּן מוֹתִי אָנֹכִי תַחְתִּיד אֲבִשָׁלוֹם בְּנֵי בְנֵי" (שם יט:א). גם רעיו של איוב נהגו כן כששמעו על אסונו: "וַיֵּשְׂאוּ קוֹלָם וַיִּבְכוּ וַיִּקְרְעוּ אִישׁ מְעָלוֹ וַיִּזְרְקוּ עֶפְרָר עַל רְאשֵׁיהֶם הַשָּׁמַיְמָה" (אי' ב:יא).

אין לנו אלא להציג את הפרשנות החלופית לדרכו של המדרש והפרשנים שהלכו בעקבותיו. נפתח ברמב"ן שמבין את המובן מאליו: "שהיה בוכה בקול ואז שתק"² ר' עובדיה המון, אחיינו³ של הר"ע מברטנורא, אומר בפירושו "עמר נקא":

צריך לישב למה פל' וַיִּזְדַּם אֶהָרֶן (י:ג) קודם שיפרש "וַיַּעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶפְרָת" (בהמשך הפסוק)? וי"ל: לאשמועינן דשתיקת אהרן היתה בעבור מה שאמר לו משה 'הוא אֲשֶׁר דָּבַר ה' (בתחילת הפסוק). כלומר, כשידע שבניו היו

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיִּמָּתוּ לִפְנֵי ה'. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהָרֶן הוּא אֲשֶׁר דָּבַר ה' לֵאמֹר בְּקִרְבִי אֶקְדָּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶפְרָת וַיִּזְדַּם אֶהָרֶן (וי' י:ב-ג).

כאב שכול, מתקשה אני לשמוע שנה בשנה את ההערכה הפרשנית והדרשנית לשתיקתו של אהרון, שברגע אחד, משמח ונשגב, איבד את שני בניו, לעיניו. אמת היא העובדה שהדוברים הלכו בצדק אחרי המדרשים השונים, למשל זה:

ומנין שקיבל שכר על שתיקתו? שזכה ונתייחד אליו הדיבור (ויקרא ר' [וילנא] פרשה יב סימן ב).¹ רש"י מבאר את שכרו: "שנאמר לו לבד פרשת שתויי יין" (להלן פס' ח-יא). כמוהו רשב"ם:

"וַיִּזְדַּם אֶהָרֶן" – מאבלותו, ולא בכה ולא התאבל, שכן כתוב ביחזקאל: "בֶּן אָדָם הִנְנִי לִקְחַ מִמֶּךָ אֶת מַחְמַד עֵינֶיךָ בְּמַגְפָּה וְלֹא תִסְפָּד וְלֹא תִבְכֶּה וְלֹא תִבּוֹא דַמְעָתְךָ" (כד:טז). אף כאן, וידם – ממה שהיה רוצה להתאבל ולבכות, וזהו פתרונו ואמיתת פשוטו.

גם הפרשן והמקובל האיטלקי ר' מנחם רקאנטי (המאה ה-13) הולך בדרך זו:

וטעם "וַיִּזְדַּם אֶהָרֶן" – כי אין להרהר אחר מדת הדין, אלא לקבל פעולותיה מאהבה. ומוסיף עליו בן ארצו מן המאה ה-16, ר' עובדיה מספורנו: "שהתנחם בקידוש ה' שנקדש במותם".

אלא שאני שואל: האם זו הדרך היחידה להבין את האירוע? האם זו תפיסת היהדות שעל האבל להתעלם מצרתו ולהקפיא את רגשותיו?

ובכן, לאו דווקא! אבותינו ואימותינו ידעו לבכות ברגעי צער ואבלות. כך במות שרה: "וַיָּבֵא אֲבָרְהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְלָתָהּ" (בר' כג:ב); כך העם כולו במות

2 הרב מעקלנבורג (פרוסיה, המאה ה-19), בעל ה"כתב והקבלה" מעיר עליו: "ואין זה נראה: דאילו כן היה ראוי לומר 'וישתוק אהרן', כי ההוראה הפרטית של לשון שתיקה היא על צורך ההפסקה, אם הפסק מדבור או שביתה ומנוחה מתנועה הקודמת".
3 בעבר חשבו שזהו בעל הפירוש למשנה, אך י' תא שמע, בספרו "הספרות הפרשנית לתלמוד באירופה ובצפון אפריקה: קורות, אישים ושיטות, חלק שני 1200-1400" (ירושלים תשס"ד), מכריע שזהו אחיינו (שם עמ' 248).

* הרב ד"ר יוסף פריאל, מרצה לתנ"ך וזמר עברי ב"עולמות - בית הספר ללימודי יהדות ותרבות ישראלית" (לשעבר "לימודי יסוד ביהדות"), רב באריאל.
** המאמר מוקדש לציון ולזכר יום הולדתו ה-29, של בני ז"ל, משה, שנפטר לפני י"א שנים.
1 וראו עוד בילקור' ש תה' רמז תת: "וכיון שידע אהרן שבניו ידועי המקום הם, שתק וקבל שכר על שתיקתו, שנאמר "וַיִּזְדַּם אֶהָרֶן" (וי' י:ג). וכן דוד אומר: "דום לה' וְהִתְחַלֵּל לו" (תה' לז:ז) – אף על פי שהוא מפיל לך חללים".

להלכה, ברור שיש לבכות על המת, ונקבעו בתלמוד כללים בעניין זה (מועד קטן כז ע"ב):⁵

"אֵל תִּבְכוּ לְמַת וְאֵל תִּגְדּוּ לוֹ" (יר' כב:ז): "אֵל תִּבְכוּ לְמַת" – יותר מדאי, "וְאֵל תִּגְדּוּ לוֹ" – יותר מכשיעור. הא כיצד? שלשה ימים לבכי, ושבעה להספד, ושלשים לגיהוץ ולתספורת. מכאן ואילך אמר הקדוש ברוך הוא: אי אתם רחמנים בו יותר ממני.

רבינו ירוחם (ספרד, המאה ה-14) כתב בספרו "תולדות אדם וחוה" נתיב כח ח"ב:

וכתב הראב"ד: וטעם שאפילו העני אסור במלאכה בשלשה ימים הראשונים משום דאמרו חז"ל 'שלשה לבכי', ואם יעסוק במלאכה נמצא מתעצל בבכי.

נסיים בתשובה של הרדב"ז (ר' דוד בן זמרא, ממגורשי ספרד במצרים) ח"ג סימן תקנה:

על אחד מגדולי הדור שמת לו בן ולא הוריד עליו דמעה אחת אם זו מידה טובה או לא? **תשובה:** זו מידה רעה, מורה על קושי הלב ועל רוע תכונת הנפש, והיא מידת אכזריות, והוא דרך הפילוסופים האומרים כי זה העולם הכול הוא מעשה תעתועים. והמה מהבל ימעטו וזיכרונו משלי אפר תועבה יבחר בהם. ולכן אל יפתוך חטאת שלהם ומשליהם כי כולם בנויים על ההקדמה הזו. אבל אנחנו מקבלי התורה יש לנו להאמין ולדעת כי העולם הזה ענין נכבד מאוד למסתפקים ממנו כראוי ולמתנהגים בו כשורה, ובו ישיג האדם חיי העוה"ב והשארות הנפש כי הוא נקרא עולם המעשה, ולכן אין ראוי לההביל ענייניו ולתלות צרותיו ברוע הנהגתו ולהתאונן על הזמן כאשר עשו רוב המשוררים הראשונים. אלא ראוי להתאונן ולהתאבל ולקונן על מעשיו דכתיב: "מה יִתְאוּנֶן אָדָם חִי נֶגְבֵר עַל חֲטָאוֹ" (איכה ג:לט). והבוכה ומתאבל ומוריד דמעות על קרובים וכ"ש על אדם כשר – מידת חסידים ונביאים ואנשי מעשה היא, ומורה על טהרת נפשו והכנעת לבו לפני קונו.

מיודעיו של מקום, ולא הייתה שתיקתו בעבור מה שאמר לו 'יָעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶפְבְּד', כי לא היה חפץ שיארע לו מקרה כזה.

פירוש דרמטי ומשמעותי, המחזק את תפיסתנו, הציע ר"י אברבנאל (ספרד, המאה ה-15):

אבל פירוש "וַיֵּדַם אֶהָרֶן" הוא שנהפך לבו והיה **כאבן דומם** ולא נשא קולו בבכי ובמספד כאבל אב על בניים. גם לא קיבל תנחומים ממשה כי לא נותרה בו נשמה והדיבור אין בו, ולכן אמר "וַיֵּדַם אֶהָרֶן" – שהוא מלשון דומם.

תיקון משמעותי לדברי רש"י הביא אחד ממפרשי, ר' דוד הלוי בעל ה"דברי דוד" (פולין, המאה ה-17):

דקשה: למה לא נכתב תחילה שבכה אהרון? אלא הטעם: שלא נכתב בתורה מעשה שהיה אם אין נפקותא מזה, דלא קיבל שכר על מה שבכה על מיתת בניו, אבל על השתיקה קיבל שכר. וע"ז אמר אח"כ (במדרש): "ומה שכר קיבל"...

הט"ז (ה"דברי דוד") מניח שבכה, לא ייתכן אחרת! אלא שכרו ניתן לו על שידע אחר כך לעצור, לשתוק ולקבל עליו את הדין – פירוש פשוט והכרחי.

דברים חריפים הציג הנצי"ב מוולוז'ין (בילורוסיה, המאה ה-19) בפירושו "העמק דבר":

ומי שאינו בוכה על קרוביו הרי זה מגונה, וכמו שהאריך הרמב"ן בהקדמה לס' "תורת האדם". אבל הטעם לזה הוא אם במיתת בניים קטנים ר"ל, ובא לעונש, הרי התכלית שירגיש בעונשו "וְהָחִי יִתֵּן אֵל לְבוֹ" (קה"ז:ב). אבל אם לא יבכה, דומה להבן שאביו מייסרו והוא עומד ומצחק, ומוסיף בזה צער לאביו ... אבל בזה העניין שהודיע משה אשר מיתתם הוא לתכלית כבוד ה' וישראל, אם כן אין לאהרן לבכות, והרי זה דומה לאב שנוטל בגד בנו לדבר הכרחי, ואם הבן יבכה ויצטער יהא גורם צער לאביו.

הנצי"ב מלמדנו, שלא לבכות על המת זו התנהגות מגונה, התנהגות שמעבר לאנושיות. ייתכן שאכן אהרון לא בכה, אבל כי שם היה זה אירוע גדול של חנוכת המשכן, וכבוד ה' היה נצרך כאן. ובכל זאת הנצי"ב אינו מסתפק בזה ומוסיף:

מיהו (מכל מקום) ראוי היה לכתוב 'וישמע אהרן', היה במשמע שפיר שמע והבין אשר לפניו, אבל 'וידם' משמעו אף על גב שלא בכה, מכל מקום לא קבל גם כן בשמחה דברי משה כראוי לאהרן קדוש ה', אבל לא משום מיעוט חסידות ח"ו, אלא משום שהבין שיש בזה דברים בגו בנוגע לחטא העגל!⁴

כלומר, גם אם חשבנו שהנצי"ב מצטרף לסיעת המשבחים את שתיקתו, מתברר שלא.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www1.biu.ac.il/parasha2> כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

5 וכך פסק בעל השו"ע, יו"ד, הלכות אבלות, סימן שצא סעיף א.

4 והנצי"ב מתכוון כאן, כנראה, לפירושו המהפכני של אברבנאל בבמ' כא:א, שבו הוא מסביר שאהרון לא נכנס לארץ למרות שרק משה היכה בסלע, בגלל חלקו בחטא העגל. הנצי"ב רומז כאן, שגם מות בניו של אהרון קשור באותו החטא.